

KONFERENSIYALAR.COM

ANJUMANLAR PLATFORMASI

O'ZBEKISTON – 2030: INNOVATSIYA, FAN VA TA'LIM ISTIQBOLLARI

**II RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY
KONFERENSIYA MATERIALLARI**

OKTYABR, 2026-YIL

ISBN 978-9910-8337-7-9

O‘ZBEKISTON – 2030: INNOVATSIYA, FAN VA TA’LIM ISTIQBOLLARI. II Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari. – Toshkent: Scienceproblems team, 2026. – 200 bet.

Elektron nashr: <https://konferensiyalar.com>

Konferensiya tashkilotchisi: “Scienceproblems Team” MChJ

Konferensiya o‘tkazilgan sana: 2026-yil, 2-oktyabr

Mas’ul muharrir:

Isanova Feruza Tulqinovna

Annotatsiya

Mazkur nashrda “O‘zbekiston — 2030: innovatsiya, fan va ta’lim istiqbollari” nomli II Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi doirasida taqdim etilgan ilmiy maqolalar to‘plami jamlangan. Unda O‘zbekistonning turli oliy ta’lim va ilmiy-tadqiqot muassasalari, tarmoq tashkilotlari, mustaqil tadqiqotchilar tomonidan taqdim etilgan ijtimoiy-gumanitar, iqtisodiyot, huquq, biologiya, tibbiyot va boshqa sohalarga oid maqolalar kiritilgan. Maqolalarda ilm-fanning zamonaviy yo‘nalishlari, innovatsion texnologiyalar, ta’lim islohotlari hamda barqaror taraqqiyotga oid masalalar muhokama qilingan. To‘plam akademik izlanishlar, amaliy tajribalar va ilmiy xulosalarni birlashtirgan holda, fanlararo integratsiyani chuqurlashtirish va ilmiy hamkorlikni kuchaytirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: ilmiy-amaliy konferensiya, innovatsiya, fan va ta’lim, O‘zbekiston 2030, barqaror rivojlanish, ilmiy izlanishlar, fanlararo integratsiya, ilmiy hamkorlik, texnologik taraqqiyot, zamonaviy ta’lim.

ISBN 978-9910-8337-7-9

Barcha huquqlar himoyalangan.

© Scienceproblems team, 2026-yil

© Mualliflar jamoasi, 2026-yil

O'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDAGI TIBBIY HUJJATLARNI QIYOSIY LINGVOPRAGMATIK VA STRUKTUR-SEMANTIK TADQIQ ETISH METODOLOGIYASI

Orifjonova Madinaxon Azamjon qizi

Qo'qon universiteti Andijon filiali

Tibbiyotda tillarni o'qitish kaferdasi o'qituvchisi

Email: madinaorifjonova771@gmail.com

Annotatsiya. Maqolada o'zbekcha va inglizcha tibbiy hujjatlarni qiyosiy o'rganish uchun korpus tanlash, segmentlash, ko'p qatlamli belgilash va natijalarni talqin qilish metodologiyasi ishlab chiqiladi. Qiyoslanuvchi hamda parallel korpuslar farqlanadi. Modallik, inkor, axborot manbasi va kommunikativ vazifa o'zaro bog'liq tahlil birliklari sifatida belgilanib, ekspertlararo kelishuv hamda qayta tekshirish mezonlari taklif etiladi.

Kalit so'zlar: qiyosiy tilshunoslik, tibbiy hujjat, korpus, lingvopragmatika, struktur-semantik tahlil, belgilash, modallik.

METHODOLOGY FOR A COMPARATIVE LINGUOPRAGMATIC AND STRUCTURAL-SEMANTIC STUDY OF MEDICAL DOCUMENTS IN UZBEK AND ENGLISH

Madinaxon Azamjon qizi Orifjonova

Lecturer, Department of Language Teaching in Medicine,

Andijan Branch of Kokand University

Annotation. This article proposes a methodology for selecting, segmenting, annotating and interpreting Uzbek and English medical documents. Comparable corpora are distinguished from parallel translation corpora. Modality, negation, information source and communicative function form interconnected annotation layers. The framework includes procedures for assessing annotator agreement, controlling corpus composition and supporting reproducible interpretation.

Key words: contrastive linguistics, medical document, corpus, pragmatics, structural-semantic analysis, annotation, modality.

KIRISH

O'zbek va ingliz tillaridagi tibbiy hujjatlar qiyosi uchun terminlar ro'yxati yoki alohida tarjima misollarining o'zi yetarli metodik asos bo'la olmaydi. Hujjat tarkibi ma'lumotni qanday tartibda berishni, semantika nimani tasdiqlash yoki taxmin qilishni, pragmatika esa ushbu ma'lumot kimga va qanday vazifa bilan yo'naltirilishini belgilaydi. Ularni birlashtirmagan tahlil grammatik shaklni kommunikativ vazifa bilan tenglashtirish xavfini tug'diradi. Maqolaning maqsadi ana shu uch sathni izchil bog'laydigan va keyingi empirik tadqiqotda qo'llanishi mumkin bo'lgan metodologik tartibni ishlab chiqishdir.

Mahalliy tadqiqotlar qiyoslash uchun muhim boshlang'ich tushunchalarni beradi. Abduraxmanova (2024) inglizcha va o'zbekcha instruktiv diskurs, jumladan, tibbiy yo'riqnoma xususiyatlarini o'rganadi. Bakiyeva va Kaharova (2023) modal birliklarning tarjimada berilishini badiiy matnlar misolida muhokama qiladi. Ikkinchi ishning obyekti klinik hujjat bo'lmasa-da, undagi shakl va kontekst munosabati metodologik jihatdan e'tiborlidir. Ushbu

natijalarni tibbiy janrga ko'chirish uchun alohida kategoriyalar, material tanlash mezonlari va tekshirish tartibi talab etiladi. Domenlar orasidagi farq yangi tahlilda ochiq saqlanishi lozim.

Maqolada nazariy manbalarni qiyoslash va tahlil tartibini modellashtirish usullari qo'llanadi. Kranichning (2016) monografiyasi pragmatika, baholash, epistemik modallik va tarjimani bog'lash uchun nazariy tayanchdir. Biroq inglizcha–nemischa natijalar o'zbekcha klinik matnning tayyor tavsifi sifatida olinmaydi. Markaziy savol til, janr va tarjima ta'sirini ajratib qiyoslash imkoniyatiga qaratiladi. Quyidagi protokol tadqiqotni amalga oshirish modelidir.

ASOSIY QISM

Birinchi bosqich: tadqiqot chegarasini belgilash. Obyekt "barcha tibbiy hujjatlar" kabi keng ifoda bilan chegaralanmasligi kerak. Bitta yoki bir necha aniq janr, tibbiy yo'nalish, davr va kommunikativ vazifa belgilanadi. Masalan, diagnostik xulosalardagi epistemik modallikni o'rganish bilan dori yo'riqnomaalaridagi direktiv ma'noni o'rganish turli birliklar va belgilash qoidalarini talab qiladi. Tadqiqot savoli matndagi kuzatiladigan belgi bilan bog'lanadi: taxmin qaysi konstruksiyada berilgan, inkor nimaga taalluqli, tavsiya kimga yo'naltirilgan? Shu savollar korpus tarkibini va xulosaning tatbiq doirasini oldindan belgilaydi.

Ikkinchi bosqich: korpus turini tanlash. Qiyoslanuvchi korpus ikki tilda mustaqil yaratilgan, janri va sharoiti muvofiqlashtirilgan matnlardan tuziladi. Parallel korpus esa aslyat bilan uning tarjimasini birlashtiradi. Birinchisi til va janr me'yorlarini solishtirish, ikkinchisi tarjima o'zgarishlarini aniqlash uchun xizmat qiladi. Ularni bitta to'plamda farqlamasdan hisoblash til tafovuti bilan tarjima ta'sirini aralashtiradi. Shu sababli har bir hujjatda asl til, tarjima yo'nalishi va vositachi til mavjudligi qayd qilinadi. Masalan, ruscha manbadan o'girilgan o'zbekcha hujjat inglizcha aslyatning bevosita tarjimasi sifatida belgilanmaydi.

Hahn (2025) haqiqiy klinik hujjatlar, tarjima, sintetik matnlar va sohaga yaqin materiallarni farqlaydi. Uning sharhi tibbiy maqola yoki yo'riqnoma klinik qaydning barcha xususiyatlarini almashtira olmasligini ko'rsatadi. Shuning uchun ma'lumotning kelib chiqishi alohida belgilanadi. Sun'iy misol belgilash qoidasini tushuntirishi mumkin, ammo tabiiy hujjatlardagi chastotaga empirik dalil bo'la olmaydi.

Uchinchi bosqich: tarkib va manba pasporti. Korpus til, janr, tibbiy yo'nalish, muassasa va sana bo'yicha qatlamlarga ajratiladi. Har bir hujjatga shartli identifikator, manba turi, til maqomi, adresat, bo'limlar va tahrir versiyasi biriktiriladi. Bir matnning takroriy nusxalari tekshiriladi; shablonning qayta-qayta ko'chirilgan bo'lagi alohida belgilanadi. Shaxsga oid ma'lumotlar tahlil uchun zarur bo'lmagan hollarda olib tashlanadi. Bunda klinik vaqt izchilligi kabi tadqiqot uchun muhim munosabatlarni buzmaslik kerak. Materialdan foydalanish sharti va uning qaysi qismi qayta tekshirish uchun ochilishi mumkinligi hujjatlashtiriladi.

To'rtinchi bosqich: segmentlash birligi. Tahlil hujjat, funksional bo'lim, propozitsiya va lisoniy konstruksiya darajalarida tashkil qilinadi. Propozitsiya voqea yoki holat haqidagi tasdiqning mazmuniy asosi sifatida olinadi. Bitta gapda kuzatuv, ehtimoliy talqin va tavsiya birga kelishi mumkinligi sababli gap chegarasi har doim yetarli emas. Masalan, tekshiruvdagi belgi haqidagi xabar bilan undan kelib chiqadigan ehtimoliy tashxis alohida mazmuniy birlik sifatida ajratiladi. Hujjat bo'limi esa ushbu birlik qaysi kommunikativ vazifani bajarayotganini izohlashga yordam beradi.

Frings va hammualliflar (2025) tashxis bo'limining tuzilishi, mazmuni va tafsilot darajasini tizimlashtiradi. Mazkur yondashuvdan kelib chiqib, dastlabki belgilashda sarlavha, tashxis nomi, izoh, dalil va keyingi harakatni ajratish taklif etiladi. Biroq barcha hujjatlar oldindan tanlangan bir xil shaklga majburan kiritilmaydi. Korpusda kutilmagan, ammo takrorlanuvchi bo'lim aniqlansa, tasnifni yangilash sababi qayd etiladi. Shu tartib umumiy mezon bilan real matn xilma-xilligi o'rtasidagi muvozanatni saqlaydi; tasnifdagi o'zgarishlar yashirilmaydi.

Beshinchi bosqich: ko'p qatlamli belgilash. Har bir mazmuniy birlik uchun kamida olti parametr qayd etiladi: kommunikativ vazifa, modal ma'no, inkorning doirasi, axborot manbasi, vaqt munosabati va grammatik ifoda. Kommunikativ vazifa xabar, talqin, tavsiya yoki ogohlantirish bo'lishi mumkin. Modal ma'noda epistemik ehtimollik, deontik zarurat yoki ruxsat, shuningdek, qobiliyat va imkoniyat alohida ko'riladi. Axborot manbasi bemor xabari, tekshiruv kuzatuv yoki hujjat muallifining talqini sifatida belgilanadi. Har bir yorliqning ta'rifi, ijobiy misoli va chegaraviy holati yo'riqnomada beriladi.

Belgilashni "may so'zi bor – ehtimollik mavjud" qoidasiga tushirish mumkin emas: birlikning vazifasi kontekst orqali aniqlanadi. Callen va hammualliflar (2020) radiologik xulosalardagi noaniqlikni avtomatik aniqlashni ekspert tekshiruvi bilan bog'laydi. Ushbu ish avtomatik qidiruvni yakuniy lingvistik talqin sifatida qabul qilmaslik uchun muhim metodik namuna beradi. O'zbekcha korpusda "mumkin", "ehtimol", "inkor etilmaydi" kabi nomzodlar izlanishi mumkin, lekin ularning ma'nosi alohida tekshiriladi. Bir jumlada modal operatorning ta'siri bir nechta birlikka taalluqli bo'lsa, uning doirasi ham ko'rsatiladi.

Tahliliy model orqali tekshirish. "X cannot be excluded" hamda "Xni inkor etib bo'lmaydi" mualliflik misollarida propozitsiya X holatining mavjudligiga, modal qatlam uni istisno qilish imkoniga, pragmatik vazifa esa diagnostik ehtimolni ochiq qoldirishga taalluqlidir. Bu yerda inkorni oddiy "X yo'q" mazmuniga tenglashtirish noto'g'ri. "X is absent" va "X aniqlanmadi" modellarini ham kontekstsiz aynan tenglashtirib bo'lmaydi: mavjud emaslik bilan aniqlanmaganlik boshqa ma'no munosabatlaridir. Misollar protokolning semantik sezgirligini ko'rsatadi; ular real hujjatlar taqsimoti haqida xulosa bermaydi.

Oltinchi bosqich: belgilash ishonchliligi. Artstein va Poesio (2008) belgilovchilararo kelishuv koeffitsiyentlarining farazlari va talqin chegaralarini yoritadi. Shunga muvofiq, korpusning oldindan belgilangan sinov qismi ikki mutaxassis tomonidan mustaqil belgilanadi. Kelishmovchiliklar muhokamasidan so'ng yo'riqnoma aniqlashtiriladi, yangilangan qoida esa boshqa qismda tekshiriladi. Dastlabki kelishuv bilan muhokamadan keyingi yakuniy belgilash alohida saqlanadi. Faqat murosaga kelingan natijani e'lon qilish tasnifning asl murakkabligini yashiradi. Qaysi kategoriyada va qanday sabab bilan kelishmovchilik yuz bergani ham natijaning bir qismidir.

Kelishuv ko'rsatkichi kategoriyalar tuzilishiga mos tanlanadi. Ikki belgilovchining nominal toifalari uchun Cohen kappasi, boshqa tuzilishlarda tegishli muqobil ko'rsatkich ko'rib chiqilishi mumkin. Bitta chegaraviy son barcha vazifa uchun universal sifat mezoni qilib olinmaydi. Kam uchraydigan kategoriya, toifalar nomutanosibligi va birlik chegarasidagi tafovut natijaga ta'sir etishi mumkin. Shu bois koeffitsiyent bilan birga belgilangan birliklar soni, kategoriya taqsimoti va bahsli misollar keltiriladi. Klinik mazmunni tekshiruvchi mutaxassis hamda lingvistik kategoriyani belgilovchi tadqiqotchining vazifalari aniq ajratiladi.

Yettinchi bosqich: miqdoriy va sifat tahlilini birlashtirish. Brezina (2018) korpus statistikasini tadqiqot savoli va ma'lumot tuzilishi bilan bog'lash uchun tizimli asos beradi. Ikki to'plam hajmi farqlansa, yalpi sonlarni bevosita solishtirish yetarli emas. Mazkur protokolda tokenlar soniga normallashtirilgan chastota bilan birga, tegishli belgi qatnashgan hujjatlar ulushi ham berilishi taklif etiladi. Bir muassasa shablonining takrori natijani belgilab qo'ymasligi uchun belgining hujjatlar bo'ylab tarqalishi tekshiriladi. Statistik farq mavjud bo'lsa ham, uning kommunikativ talqini kontekst misollari orqali asoslanadi.

O'zbek tilidagi qo'shimchalar va ingliz tilidagi alohida yordamchi so'zlar bir xil grammatik vazifani turli hajmda ifodalashi mumkin. Shuning uchun token bo'yicha hisob natijasi tegishli propozitsiyalar yoki nutqiy harakatlar soniga nisbatan ham tekshiriladi. Masalan, epistemik birliklar ulushi barcha so'zlarga emas, diagnostik tasdiqlar soniga nisbatan ham izohlanishi mumkin. Denominator tadqiqot savoliga qarab oldindan belgilanadi. Bir shifokor yoki bir hujjatdan olingan ko'plab birlikni to'liq mustaqil kuzatuv deb hisoblashdan saqlanish uchun guruhlanish omili tahlilda ko'rsatiladi.

Sakkizinchi bosqich: tarjima ekvivalentligini baholash. Parallel korpusda asliyat va tarjima avval funksional bo'laklar bo'yicha moslashtiriladi. So'ng axborot mazmuni, modal kuch, inkor doirasi, adresat va harakat sharti qiyoslanadi. Gapning bo'linishi yoki qo'shilishi avtomatik xato hisoblanmaydi; asosiy mezon ushbu munosabatlarning saqlanishidir. Siljishlar kuchayish, yumshash, manbaning tushishi, shartning o'zgarishi yoki vazifaning almashishi sifatida tavsiflanishi mumkin. Ularning talqini to'liq kontekst bilan tekshiriladi. Barcha farqlarni xato deb atashdan oldin tarjima topshirig'i va adresat o'zgarishi ham hisobga olinadi.

Natijaning qayta tekshirilishi. Hisobotda material tanlash mezonlari, chiqarilgan nusxalar sababi, belgilash yo'riqnomasi versiyasi va hisoblash birligi ko'rsatiladi. Ochiq ulashilmaydigan korpus uchun shaxssizlashtirilgan misollar va kategoriya ta'riflari berilishi mumkin. Umumiy tendensiyaga mos kelmaydigan holatlar ham muhokama qilinadi. Natijada boshqa tadqiqotchi tekshira oladigan qarorlar tizimi shakllanadi. Ta'limda shu mezonlar hujjat tarjimasini baholashga moslashtirilishi mumkin.

XULOSA

Tibbiy hujjatlarni qiyosiy o'rganishning metodologik yaxlitligi korpus turini to'g'ri tanlash, funksional birliklarni ajratish va belgilashning tekshiriladigan mezonlarini yaratishga bog'liq. Maqolada struktur-semantik tahlil hujjat bo'limi, propozitsiya, modal operator hamda inkor doirasini aniqlash bilan; lingvopragmatik tahlil esa adresat, axborot manbasi, nutqiy vazifa va tarjima oqibatini izohlash bilan bog'landi. Ushbu qatlamlar bir-birini almashtirmaydi, balki umumiy tadqiqot savoliga javob berishda birlashtiriladi.

Taklif etilgan bosqichlar qiyoslanuvchi va parallel korpusni aralashtirmaslik, sun'iy misol bilan tabiiy ma'lumotni farqlash, belgilovchilar kelishuvini tekshirish hamda miqdoriy natijani kontekst bilan asoslashni nazarda tutadi. Metodologiya o'zbekcha–inglizcha klinik materialda sinovdan o'tkazilgach, kategoriyalar tarkibi va hisoblash birliklari aniqlashtirilishi mumkin. Uning kutiladigan ilmiy qiymati tillar haqidagi oldindan belgilangan hukmni takrorlashda emas, qiyosiy xulosaning qaysi material va qaysi tahliliy qarorlarga tayanganini ochiq ko'rsatishdadir.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Abduraxmanova, N. N. (2024). Ingliz va o'zbek og'zaki hamda yozma nutqida instruktiv diskurs. Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati 10.00.06. Andijon davlat chet tillari instituti. Avtoreferatning to'liq matni.
2. Bakiyeva, G., & Kaharova, I. (2023). Translation of emotive, imitative and modal words in the English and Uzbek languages. *Philology Matters*, 45(2), 3–22. Maqolaning to'liq matni.
3. Kranich, S. (2016). Contrastive Pragmatics and Translation: Evaluation, epistemic modality and communicative styles in English and German. *Pragmatics & Beyond New Series*, 261. John Benjamins. DOI: 10.1075/pbns.261.
4. Hahn, U. (2025). Clinical document corpora—real ones, translated and synthetic substitutes, and assorted domain proxies: a survey of diversity in corpus design, with focus on German text data. *JAMIA Open*, 8(3), ooaf024. DOI: 10.1093/jamiaopen/ooaf024.
5. Frings, J., Rust, P., Jede, F., Meister, S., Prinz, C., & Fehring, L. (2025). Diagnosis decoded: a taxonomy and natural language processing analysis of the diagnosis section in German hospital discharge summaries. *Health Care Management Science*, 28, 806–823. DOI: 10.1007/s10729-025-09732-8.
6. Callen, A. L., et al. (2020). Between Always and Never: Evaluating Uncertainty in Radiology Reports Using Natural Language Processing. *Journal of Digital Imaging*, 33(5), 1194–1201. DOI: 10.1007/s10278-020-00379-1.
7. Artstein, R., & Poesio, M. (2008). Survey Article: Inter-Coder Agreement for Computational Linguistics. *Computational Linguistics*, 34(4), 555–596. DOI: 10.1162/coli.07-034-R2.
8. Brezina, V. (2018). *Statistics in Corpus Linguistics: A Practical Guide*. Cambridge University Press. DOI: 10.1017/9781316410899.

O‘ZBEKISTON — 2030: INNOVATSIYA, FAN VA TA’LIM ISTIQBOLLARI

II RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI MATERIALLARI

2026-yil, 6-oktyabr

Mas’ul muharrir: *F.T.Isanova*
Texnik muharrir: *N.Bahodirova*
Diszayner: *I.Abdihakimov*

O‘ZBEKISTON — 2030: INNOVATSIYA, FAN VA TA’LIM
ISTIQBOLLARI. II Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi
materiallari. – Toshkent: Scienceproblems team, 2026. – 200 bet.

Elektron nashr: <https://konferensiyalar.com>

Konferensiya tashkilotchisi: Scienceproblems Team

Konferensiya o‘tkazilgan sana: 2026-yil, 2-oktyabr

ISBN 978-9910-8337-7-9

Barcha huquqlar himoyalangan.
© Scienceproblems team, 2026-yil.
© Mualliflar jamoasi, 2026-yil.